

MEER DAN STENEN
LEVEND ERFGOED IN SITTARD-GELEEN

9 & 10 SEPTEMBER
OPEN MONUMENTENDAG 2023

·WESTGEVEL·

111220 OCTOBER 1020
1302 WIELINGH & COOLHUIS

MEER DAN STENEN

LEVEND ERFGOED IN SITTARD-GELEEN

Werkgroep Open Monumentendag Sittard-Geleen
Stichting Monografieën uit het Land van Sittard

Sittard-Geleen
2023

INHOUD

Introductie	3
Opening.....	4
Festiviteiten en sociale praktijken.....	7
Religieuze rituelen.....	15
Herdenking - oorlog en verzet.....	23
Uitvoerende kunsten.....	28
Spreken, zingen en vertellen.....	33
Traditioneel vakmanschap en ambachten.....	35
Kennis en gebruiken rond natuur en universum	51
Colofon	52
Eerdere uitgaven Werkgroep Open Monumentendagen Sittard-Geleen.....	53

Rondleidingen en openstellingen

Zaterdag 9 september

- Geleen Lindenheuvel, OLV van Altijddurende Bijstand, Bloemenmarkt 12: 13:30-16:30 uur.
- Limbricht, Allee 2, Oude Salviuskerkje: 12:00-17:00 uur; oksaal toegankelijk, orgeldemonstratie.
- Papenhoven, Oude Kerkstraat 1, binnenplaats geopend: 12:00-15:00 uur.
- Sittard, Heilig Hartkerk, Geldersestraat 37: 13:00-14:30 uur: expositie, gids, orgeldemonstratie; 14:00 uur: in het parochiezaaltje lezing Jos Drubers over de paters MSC.
- Sittard, Michielskerk, Markt 24: 10:00-12:00 uur en 14:00-16:00 uur.
- Sittard, Petruskerk, Kerkplein 1: 14:00-16:00 uur.
- Sittard, Mariapark, Oude Markt 16: 13:00-17:00 uur; expositie.
- Sittard, Basiliek, Oude Markt 23: 09:30-12:00 uur en 14:00-16:00 uur.

Zondag 10 september

- Geleen Lindenheuvel, OLV van Altijddurende Bijstand, Bloemenmarkt 12: 13:30-16:30 uur.
- Holtum, Kasteel Wolfrath, Wolfrath 1: 12:00-17:00 uur.
- Papenhoven, Oude Kerkstraat 1; binnenplaats geopend 12:00-17:00 uur.
- Sittard, Heilig Hartkerk, Geldersestraat 37: 13:00-16:00 uur: expositie, gids, orgeldemonstratie.
- Sittard, Michielskerk, Markt 24: 14:00-16:00 uur kerk geopend; uitleg in de sacristie over relieken.
- Sittard, Petruskerk, Kerkplein 1: 14:00-16:00 uur; schatkamer open, kleine expo over deken Tijssen.
- Sittard, Mariapark, Oude Markt 16: 13:00-17:00 uur; expositie.
- Sittard, Basiliek Oude Markt 23: 14:00-16:00 uur.

INTRODUCTIE

Meer dan stenen!

Materieel en immaterieel erfgoed ontmoeten elkaar in Sittard-Geleen

Bij het woord erfgoed of patrimonium denken de meeste mensen aan monumentale gebouwen of wellicht aan kleinere monumentjes van allerlei materiaal, waarmee steden en dorpen zijn verfraaid. In de loop der jaren is echter het besef ontstaan dat er naast dit materiële erfgoed ook een onstoffelijke erfenis van onze voorouders is, die het verdient om beschermd te worden. Voorbeelden hiervan zijn volksgebruiken als bedevaart en carnaval, maar ook cultuuruitingen in de vorm van muziek, dans, toneel of literatuur. Ook historische gebeurtenissen die hun sporen hebben nagelaten in het collectieve geheugen horen hier thuis, zoals het oorlogsverleden. Daarnaast zijn er typische ambachten en beroepen, in onze regio bijvoorbeeld het mijnbedrijf of stukadoors. Religieuze rituelen kunnen eveneens tot dit immateriële erfgoed gerekend worden.

De werkgroep Open Monumentendagen Sittard-Geleen heeft besloten het landelijke thema 'Immaterieel Erfgoed' te belichten door een ontmoeting te organiseren tussen het immateriële en het materiële erfgoed. Daarbij wordt het woord 'monument' in ruime zin gehanteerd: niet alleen de officiële gemeentelijke en rijksmonumenten komen in aanmerking, maar ook de kleine monumentjes die overal in de gemeente herinneringen oproepen of de kijker willen vermanen: monument stamt immers van het Latijnse woord *monere*, dat onder meer 'opmerkzaam maken', 'aansporen' en 'inspireren' kan betekenen. Zo kunnen deze stoffelijke grote en kleine monumenten wijzen op het onstoffelijke erfgoed. En deze verhalen zorgen op hun beurt weer voor een extra draagvlak voor het behoud van al die identiteitsdragers.

In deze brochure volgen wij in grote lijnen de thematische indeling die door het landelijke comité ontwikkeld is. We illustreren de thema's met concrete voorbeelden en beseffen dat het onmogelijk is alle facetten en uitingen te behandelen.

OPENING

H. Hartparochie Overhoven (Geldersestraat 37, Sittard)

Voor het decor van de opening van de Open Monumentendagen in Sittard-Geleen is het vroegere buitendorp Overhoven van het stadsdeel Sittard gekozen. Met Overhoven blijken immers diverse aspecten van immaterieel erfgoed verbonden te zijn.

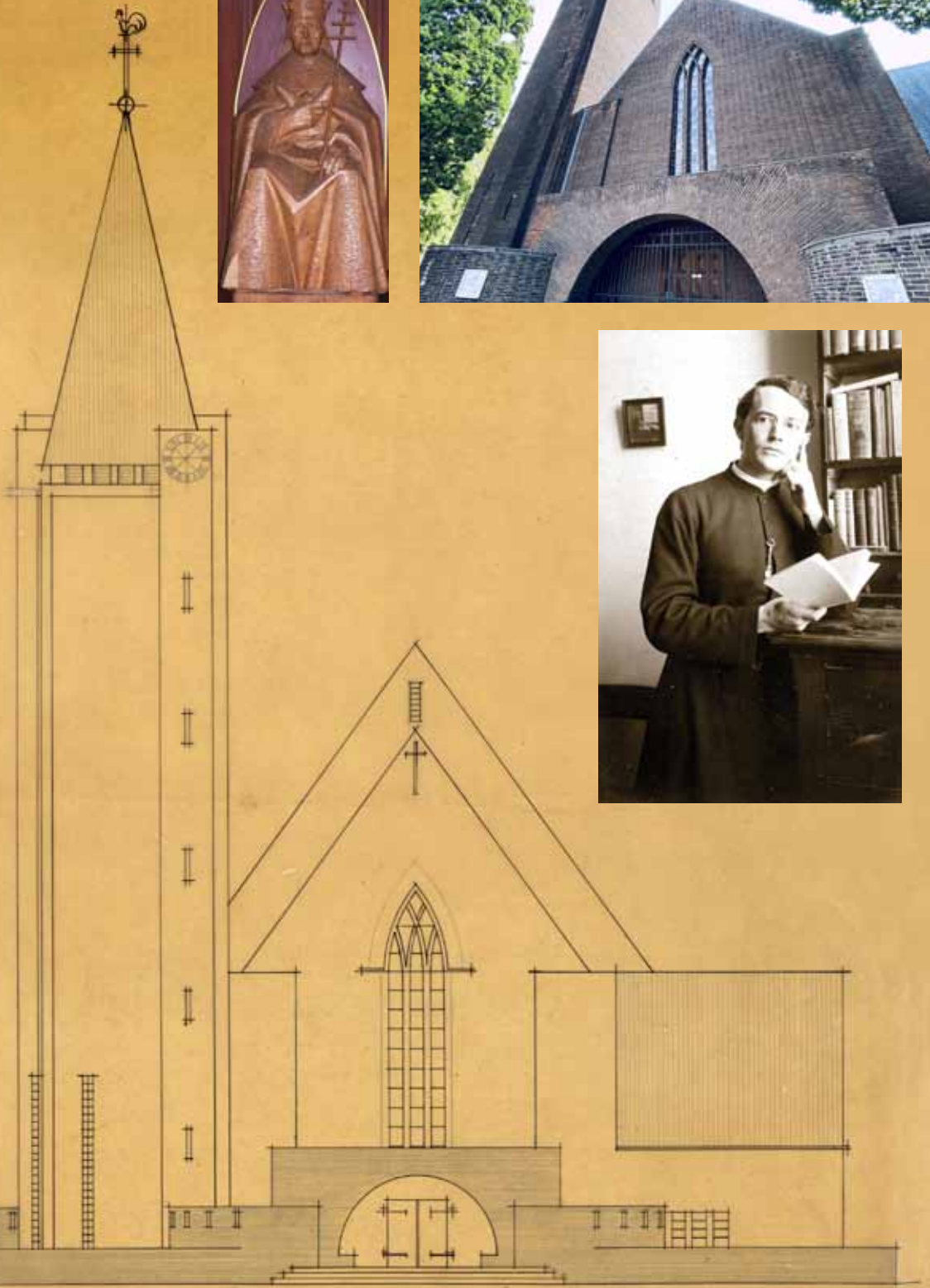
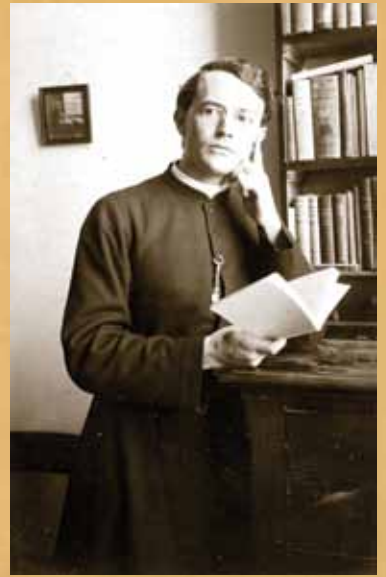
Overhoven viert dit jaar het feit dat in dit eeuwenoude Sittardse buitendorpje honderd jaar geleden een parochie werd gesticht. Deze stichting hangt samen met de verwachte bevolkingstoename door de bouw van de staatsmijn Maurits in Lutterade-Geleen. Deken Tijssen van Sittard maakte zich zorgen over het zielenheil en riep voor Overhoven de hulp in van de paters van het Heilig Hart (MSC). Voor deze deken koesterde de Sittardse cabaretier Toon Hermans een bijzondere verering, zoals blijkt uit een door Toon geschilderd portret.

Eén van de paters MSC was Jacques Schreurs, kapelaan van 1923 tot 1936, maar veel meer bekend als priester-auteur. Zo schreef hij een biografie van de reeds genoemde deken Tijssen, maar ook de tekst voor het Passiespel van Tegelen en romans zoals de Kroniek eener parochie. Deze kroniek verwierf later grote bekendheid door de bewerking van Willy van Hemert: Dagboek van een herdershond, recentelijk vertaald naar een musical en een zangproductie voor televisie.

In de tijd van Jacques Schreurs werden de noodzakelijke gebouwen van de parochie Overhoven, een ensemble van kerk, kloosters, school, en parochiezaal, in een monumentale vorm gegoten door architect Jos Wielders (1883-1949). Deze bouwmeester werd sterk beïnvloed door de Amsterdamse School. In 1922 werd 't Kaar gebouwd, een verenigingsgebouw annex noodkerk met bijbehorende pastorie.

Nadien behield het gebouw vooral de functie van gemeenschapshuis en vormde het de thuishaven van gezelschappen die zich onder andere toededen op carnaval en toneel. In 1925 volgde de St.-Josephschool, waaraan in 1936-1937 het klooster Mariahof werd gekoppeld, waaraan ook een pensioonaat verbonden was.

De paters realiseerden hun klooster annex rectoraatswoning in 1926 en als afronding volgde de kerk van het H. Hart in 1929-1930. In deze kerk verdienen de glasramen de aandacht, in de apsis afkomstig van het atelier Wilhelm Derix uit Kevelaer (1936-1937) en in het middenschip van Pieter Wiegersma (1948-1961). Naar een bedevaarttraditie in Overhoven verwijzen de beelden van de Heilige Cornelius, aangeroepen om te beschermen tegen zenuwziekten.

WESTGEBEL

STADT OCTOBER 1899
1502 WELDEG' ARCH. B.N.A.

1

2

3

4

5

6

7

FESTIVITEITEN EN SOCIALE PRAKTIJKEN

Vastelaovend

Vastelaovend hoort bij Limburg en zeker bij Sittard. In navolging van de in 1823 opgerichte carnavalsvereniging in Keulen werd in 1881 in Sittard Sjtadsvastelaovesvereniging De Marotte Zitterd opgericht. Van oudsher organiseert deze vereniging de optochten, bals en zittingen, en roept zij een prins uit. In de loop van de twintigste eeuw volgden andere verenigingen in de huidige gemeente Sittard-Geleen. Om de mensen meer bij de eigen kern te betrekken probeert iedere vereniging een eigen kenmerkende activiteit te organiseren. In Sittard bedacht men onder andere het Appelesiene sjmiete, in Born het Bessemverbrenne, in Grevenbicht het Gawstrekke en in Limbricht de heks oplaote. De plaatselijke geschiedenis is daarbij vaak de inspiratiebron. Dat zie je ook terug in de namen van de verenigingen. In de loop der jaren zijn er op verschillende plekken carnavalsmonumenten geplaatst die verwijzen naar de carnavalsverenigingen en de plaatselijke tradities.

Enkele voorbeelden van carnavalsmonumenten in Sittard-Geleen

1. Reubevraeter – Charles Dumondt, 2002

(hoek Sint Willibrorduslaan/Obbichter Markt, Obbicht)

Dit beeld van VV De Reube in Obbicht is een verwijzing naar de tijd dat de ‘reube’ (knolgewas) het hoofdvoedsel was van de Obbichtenaar.

2. Aafgebrende gaaskaetel – Jo Ramakers, 2003

(hoek Pastoor van Eijsstraat/Augustinusstraat, Geleen)

De Flaarisse voeren de Aafgebrende gaaskaetel in hun logo. Dit verwijst naar de vernietigende brand in de gashouder van de cokesfabriek Maurits ten gevolge van een bom die werd gegooid door een Amerikaanse jachtbommenwerper in september 1944.

3. Het Dansmarieke – Armand Mathijs, 2018

(bij de St.-Janskluis, hoek Daalstraat/Kluis)

Vastelaovesvereniging De Sjoutvotte is opgericht op 16 januari 1960 in voormalig café 't Kluisje, gelegen naast de monumentale St.-Janskluis. De Dansmariekes van de vereniging dragen met hun optredens, ook buiten het carnavalseizoen, bij aan het welzijn en het leefklimaat in de Kluis en Geleen-Zuid. Het Broederschap van de Sjoutvotte wilde de Dansmariekes eren met een bronzen standbeeld. Dit beeld werd op vrijdag 16 november 2018 om 20:11 uur onthuld door prins Thijs I en jeugdprins Mika I. Het Dansmarieke is op een betonnen sokkel geplaatst met daarop een bronzen voetplaat met de beeldmerken van de Sjoutvotte, het Broederschap en de Oud-Prinsen.

4. Maske Doal – Marij Heijligers, 1987 (Platz, Limbricht)

CV De Doale uit Limbricht wordt al vermeld in een oude carnavalskrant uit 1900. De eerste krant had als koptekst “DE DOAL OET TE LIJMBORG”.

Deze vaalzwarte kraaiachtige kwam in groten getale voor in de omgeving van de kasteeltoren. De contouren van het kasteel en het oude wapen van Limbricht zijn ook verwerkt in het logo van deze carnavalsvereniging.

5. Notre Reine, Déesse des vignes – Marie-José Gerads, 1999 (Peterstraat, Munstergeleen)

De naam Haverbüle is afgeleid van de bijnaam die de inwoners van Munstergeleen hadden. Vroeger liep door het hart van Munstergeleen een belangrijke weg, waar voerlieden en paarden stopten om de kelen te smeren en de magen van de voerlui en de paarden te vullen. De paarden kregen dan de haverzak (haverbuul) omgehangen tijdens de rustpauze. De haver is afgebeeld op dit beeld. De wijnkoningin waakt over haver en harp.

6. De Zawpens - Charles Dumondt, 1986 (Burgemeester Kotenplein, Grevenbicht)

Met de term ‘zawpense’ kunnen zowel alle Beegtenaren (inwoners van Grevenbicht, Papenhoven en Schipperskerk) als de leden van de Vastelaovesvereniging bedoeld worden. Het woord zawpens is samengesteld uit de woorden zaw en pens. Pens is een minder diplomatieke benaming voor buik.

‘Zaw’ betekent biest. Dit is de eerste melk van een koe die pas heeft gekalfd. Biest heeft een hoog eiwitgehalte en een hoge calorische waarde. De biest is onmisbaar voor een pasgeboren kalf. Het verhaal doet de ronde dat de arme Beegtenaren hun kinderen deze biest te drinken gaven. De kinderen kregen er dikke buikjes van.

7. Bessemebènjer – Niek Geelen, 1998 (hoek Putstraat/Kerkstraat, Born)

CV De Pierewieters (1946) uit Born wijzigden ter gelegenheid van hun 5 x 11-jarig jubileum in 2001 hun naam in VV De Bessemebènjers Bor. Hiermee verwezen ze naar de bezigheid van hun voorouders. Volgens de overlevering moesten zij aan de kost komen met het binden van bezems die ze langs de deuren verkochten.

8. Louverman – Sjra Schoffelen, 2005 (Buchter Markt, Buchten)

De naam van CV De Louvermen (1949) in Buchten verwijst naar het boerenbestaan. In het beeld speelt het ‘louf’ (de bladeren van bomen en gewassen) ook een belangrijke rol.

**9. 111 jaor De Marotte -
Désirée Tonnaer 1993
(kruispunt Walstraat, Helstraat en
Paradijsstraat, Sittard)**

In het kader van de viering van het 111-jarig jubileum van De Marotte wilde het huldigingscomité een monument laten vervaardigen.

Uiteindelijk kwam het monument tot stand door financiële steun van het comité Sittard 750 jaar Stad.

De Maastrichtse kunstenares Désirée Tonnaer haalde haar inspiratie voor het beeld uit de Germaanse rites die verband hielden met voorouderverering en het begin van de lente. Na de strenge winter trokken groepen jongeren in lompen gehuld met toeters en bellen door de velden en akkers. Zij verbeeldden de overleden voorouders die hen begeleidden bij de vruchtbaarheidsrite. Ze sloegen met stokken op de grond om aldus de zaden aan te sporen te ontkiemen. Omdat het mensen uit het verleden betreft heeft de beeldhouwster de gestalten in de vorm van het veenlijkenpaar uit Weerdinge (Drenthe) als uitgangspunt genomen.

De manden met brood en maïs verwijzen naar de ontkiemende zaden. De gepolijste maskers verwijzen naar de glitter en kitsch van het carnaval. Het voetstuk bestaat uit twee delen. De figuren staan op lagen klei, waarin sommigen het Sittardse carnavalsgebak, de nonnevotten herkennen. De kleilagen staan bovenop een basement

8

9

van hardsteen, de versteende laag van de menselijke historie. Hierdoor staat er een podium waarop de carnavalsvierder kan dansen om zijn eigen vergankelijkheid te omarmen of te ontkennen. In de hardstenen sokkel zijn carnavalsymbolen zoals de ‘nonnevot’ en de ‘pappegey’ afgebeeld evenals het stadswapen en het logo van de Marotte.

Schutterswezen

Met het Oud-Limburgs Schuttersfeest (OLS) in Born was de gemeente Sittard-Geleen in 2023 weer het middelpunt van schuttersminnend Limburg. Het vroegste schutterswezen in de huidige gemeente dateert uit de middeleeuwen, uit de stad Sittard. In de dorpen kwam het pas later tot bloei. De schutterijen hielden zich bezig met dorpsactiviteiten als het koningsvogelschieten, het patroonsfeest en de processie. Hierin kwam verandering door de Sittardse schuttersfeesten in 1856-1857 voor gewerschutterijen. Die vonden veel weerklank en vormden de aanzet tot het schutterswezen dat zich kenmerkt door een veelheid aan schuttersfeesten.

Tijdens die feesten vinden wedkampen plaats voor het beste schieten, maar ook exercitie, drumbands, de mooiste koningsparen, generaals, bielemannen en marketentsters. Hieruit is dan ook in 1876 het grote internationale schuttersfeest voortgekomen, het latere OLS. Het werd kort daarna, in 1879, in

Grevenbicht georganiseerd door Schutterij Broederschap van Het Heilig Kruis. Born was zowel in 1899 als in 1901 aan de beurt. Obbicht veroorzaakte in 1930 een rel door drietallen te laten schieten, terwijl zestallen net de norm waren. In 1937 was de organisatie aan Krawinkel-Geleen. Vervolgens won Limbricht tweemaal het OLS, dat het daardoor in 1960 en 1964 organiseerde. Daarna duurde het tot 2014 voordat de regio met Eendracht Grevenbicht weer aan zet was. Verleden jaar streden Born en Obbicht om de hoogste eer: Born won en was organisator van het OLS 2023.

10. De Sjöt - Armand Mathijs, 1989 (hoek Peschstraat/Marcellienstraat)

De Heemkundevereniging Geleen wilde bij haar tienjarig bestaan een beeld aanbieden aan Geleen. Er werd gekozen voor een sjöt ter ere van het 350-jarig bestaan van schutterij H.H. Marcellinus en Petrus, de oudste schutterij van Limburg.

Andere monumenten

11. Krombrood - Yol van Esch-Corbey, 1993 (Markt 20, Sittard)

Het krombroodrapen is een traditie die plaatsvindt op halfvasten (zondag Laetare) en die verwijst naar de bijbelverhalen over de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging in het Nieuwe Testament en het vinden van het 'manna' in het Oude Testament. Midden in de vastentijd was er een kleine pauze om met name kinderen (en vroeger ook armen) te helpen de lastige vastenperiode door te komen. De traditie van het krombroodrapen is in Sittard vele eeuwen oud, in Munstergeleen veel jonger. Sinds 1923 wordt het in Sittard georganiseerd door een comité. De laatste tientallen jaren worden de broodjes vanaf een hoogte in de Kollenberg uitgegooid die de 'kogelvanger' wordt genoemd omdat daar vroeger door de politie schietoefeningen werden gehouden. In 2017 werd het Krombroodrapen opgenomen in de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed.

12. Ziepesjprènger - Tanja Webbers, 2000 (Putstraat 4, Sittard)

Een oud gebak was de Ziepesjprènger, een typisch Sittards krentenbrood in de vorm van een pop.

Het wordt van oudsher in de Sinterklaas-tijd of bij een vijftigste verjaardag cadeau gegeven. Er is ook een culturele onderscheiding met dezelfde naam. Deze wordt uitgereikt door vereniging De Mander, die zich inzet voor 'insjtandjhauwting van auw tradisies en gouw dènger in Zitterd'. Ieder jaar wordt begin december iemand die naar de mening van De Mander zich buitengewoon heeft ingezet voor deze waarden geëerd met dit vergankelijke baksel. De oorkonde die erbij hoort vergaat echter niet!

13. Voetbalmonument SV Maurits & Fortuna '54 (hoek Henri Hermanslaan en Geenstraat Geleen)

In 1948 ontwierp beeldhouwer Eugène Quanjel de entree van het inmiddels afgebroken Mauritsstadion (in de volksmond later Fortunastadion genoemd) in Geleen. Bij de sloop begin jaren '80 werden twee sculpturen van de door Quanjel ontworpen entree gered. Deze werden in 1999 hergebruikt in het monument dat ter ere van de uit Geleen verdwenen voetbalclub is gemaakt. Dit monument op de hoek van de Henri Hermanslaan en de Geenstraat in Geleen bestaat uit een drieliuk waarop de historie van de verdwenen voetbalclubs Fortuna '54 en SV Maurits te zien is. Het monument werd onthuld door voormalig keeper Frans de Munck en Hans Lurvink, de toenmalige burgemeester van Geleen.

Bij de onthulling waren veel oud-spelers van de clubs, "supporters van toen", liefhebbers van de Geleense (voetbal)historie aanwezig én journalist Koos Sniijders, die samen met cultuurambtenaar Jan van de Berg het plan voor het monument had ingediend. Een waardig lot voor dit voetbalwalhalla, waar immers in 1954 het betaald voetbal in Nederland zijn oorsprong vond!

13

14

15

RELIGIEUZE RITUELEN

Vele uitingen van immaterieel erfgoed zijn door de eeuwen heen verbonden met kerkgebouwen. In de katholieke traditie kan verwezen worden naar de overvloed aan feesten in het kerkelijk jaar, maar ook naar rituelen rond doop, communie, vormsel, huwelijk en overlijden. Daarnaast zorgden bedevaarten en reliekenverering voor immateriële tradities. In vier kerken zijn dit jaar plekken toegankelijk, die normaal niet voor het grote publiek bestemd zijn.

14. Oude Salviuskerkje (Platz 2, Limbricht)

Het oude Salviuskerkje van Limbricht is vooral bekend vanwege de in 1977 teruggevonden gewelofschilderingencyclus. Deze secco-schilderingen, gemaakt door Keulse kunstenaars rond 1295, zijn de oudste van Nederland. Ditmaal is ook het oxaal voor het publiek open. Op de orgeltribune bevindt zich een orgel, dat oorspronkelijk vermoedelijk door orgelbouwer Brammerts uit Kornelimünster rond 1700 is gemaakt voor de dominicanessenkapel van St.-Agnetenberg aan de Plakstraat in Sittard. Daar speelde het een rol bij de opluistering van de vele bedevaarten naar het genadebeeldje van Onze Lieve Vrouw Behoudenis der Kranken, dat zich nu in de Sittardse St.-Petruskerk bevindt. De Maastrichtse orgelbouwer Binvignat verplaatste het orgel in 1803 naar Limbricht, waar het tot 1922 is gebruikt om de kerkelijke rituelen te begeleiden. Na 1922 raakte het instrument in verval, maar het werd in 1989 gerestaureerd en gereconstrueerd door de firma Verschueren uit Heythuysen. Bijzonder is de opening, waardoor de organist dwars door het orgel zicht heeft op het priesterkoor.

15. St.-Petruskerk (Kerkplein 1, Sittard)

In de St.-Petruskerk, waar zich het oudste koorgestoelte van Nederland bevindt (ca. 1400), is in de Mariakapel het genadebeeldje van Onze Lieve Vrouw Behoudenis der Kranken te vinden. Dit beeldje was door de dominicanessen meegebracht uit Brugge, toen ze in het midden van de zeventiende eeuw naar Sittard kwamen, en het is in 1804 overgebracht naar de St.-Petruskerk. Een grote kopie van het beeld uit 1904 staat op het kerkplein.

Voorwerpen, die bij kerkelijke rituelen een rol spelen, zijn te bewonderen in de schatkamer: gewaden, kelken, monstransen, reliekhouders van onder meer de stadpatrones Sint-Rosa en de martelaar Sint-Eugenius, wiens gebeente in de zeventiende eeuw is overgebracht vanuit de Callixtus-catacombe in Rome. Verder is er een kleine expositie gewijd aan pastoor-deken Louis Tijssen, die in 1929 in een geur van heiligheid is overleden. De stoffelijke resten van deze deken, die heel zijn bezit aan de armen gaf, zijn in 2011 overgebracht naar de kapel onder de toren van de St.-Petruskerk.

16. St.-Michielskerk (Markt 24, Sittard)

De door de dominicanen van 1663 tot 1668 (inwijding 1670) gebouwde St.-Michielskerk toont het rijke interieur uit die tijd met lambrisering, hoofdaltaar en preekstoel. Dit jaar is ook de sacristie toegankelijk. Hier worden niet alleen de voorwerpen voor de eredienst bewaard, maar staan ook diverse reliekhouders. Bijzonder zijn de drie exemplaren uit 1626, waarvan de middelste een relik van het Heilig Kruis bevat. Daarnaast zijn er vier grote reliekkasten, die in 1692 vanuit Düsseldorf naar Sittard zijn gebracht.

In de sacristie treft men ook twee schilderijtjes uit 1828 aan. Het ene toont St.-Michaël en een weergave van de St.-Michielskerk, het andere toont St.-Rosa geflankeerd door een stadsgezicht van Sittard binnen de wallen en de Rosa-kerk op de Kollenberg. Aan deze heilige uit Lima was volgens de Sittardenaren het einde van een dysenterie-epidemie te danken. Uit dankbaarheid werd de Rosa-kerk gebouwd, waarheen al sinds de zeventiende eeuw jaarlijks op de laatste zondag van augustus een processie wordt gehouden. In 1938 zouden op de feestdag van St.-Rosa twee ontsnapte leeuwen uit een circus in de kerk binnengedrongen zijn. Het nieuws verspreidde zich over de hele wereld. In de kerk is een illustratie van het voorval te zien zoals dat op de voorpagina van een krant uit die tijd werd afgebeeld.

17. Basiliek van Onze Lieve Vrouw van het H. Hart en Mariapark (Oude Markt 3 en 16, Sittard)

De tussen 1875 en 1879 gebouwde Basiliek aan de Oude Markt is geen parochiekerk, maar is gebouwd voor de Maria-pelgrims, die in het laatste kwart van de negentiende eeuw met miljoenen naar Sittard kwamen. Hun namen staan opgetekend in de registers waarvan er één te zien is in de Sittardse Basiliek, de eerste kerk in Nederland die deze pauselijke titel mocht dragen (1883).

Vele pelgrims uit binnen- en buitenland lieten in deze kerk een danktegeltje of opschrift aanbrengen.

Om de grote toeloop van bedevaartgangers op te vangen ontwierp de architect van de Basiliek, Johannes Kayser, aan de overzijde van de Oude Markt een kloostergang, het Mariapark (1891). Alle provincies van Nederland droegen op initiatief van de heer Bos uit Bergen op Zoom hun steentjes bij en hieraan herinneren 'provinciestenen'. In de gang is het lijden van Christus te zien op de kruiswegstaties van het Haagse atelier Te Poel en Stoltefuss. Een kleine plaquette herinnert aan een amper tien jaar oude weldoenster, Anna Travaglino, dochtertje van een Amsterdamse advocaat, die ook zeventien jaar Kamerlid was.

Dit dochtertje had overigens op tweejarige leeftijd in Amsterdam de eerste steen gelegd van de zijkapel van de Begijnhofkapel.

16

17

De zeevaren wilden niet achterstam in het
brengen eener hulde aan Onze Lieve-Vrouw van
het Heilig Hart, daarom zagen zij hier
Manafelof

Van de
eilige ana
eilige ana Patrones van
Onze vrouwe
kerken bescherm die eitel
moedinge uiddorische van het
Glorie ark
Van Onzen Heiligen heeft
het wetsel hap en orn
menturen grooren
aan scheidt Een
weeden in gelukkig leven
en zalven dood; in den troon
des gelukzaligheid dicht in
den van
Het uunghel heeft
in van den waren.

18. Heilige Pater Karel Houben (Pater Karelweg 1, Munstergeleen)

In Mount Argus (Dublin) wordt de heilige Father Charles of Mount Argus vereerd. Aan de naam zou je niet zeggen dat het hier eigenlijk Karel Houben, molenaarszoon uit Munstergeleen, betreft. Een jongen, niet te slim, die met hard werken en veel bidden uiteindelijk missionaris bij de Passionisten is geworden. Uitgezonden naar arme Ieren in Londen en later in Dublin werd hij de ‘man met de zegenende handen’, die tijdens zijn leven al als heilige werd gezien. Hij werd in 2006 zalig verklaard en in 2007 heilig verklaard. Jaarlijks komen vele tienduizenden mensen naar Munstergeleen, naar zijn geboortehuis, de kapel in de oude schuur, zijn kleine museum, een kruiswegparkje (bezingingstuin), een pelgrimstuin met Mariagrot en een stiltetuin. In de tuin zijn meerdere beelden en kunstvoorwerpen te zien, die alles te maken hebben met het centrale thema van de plek: ‘aandacht’. Aandacht voor zwakken, mishandelden, zelfdoding, misbruikslachtoffers en, op deze plek van vroegere mijnbouw: vrouwen en kinderen van mijnwerkers.

19. Parochie Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand (Bloemenmarkt 12, Geleen)

In 1900 kende Geleen slechts twee parochies. Dit waren de H.H. Marcellinus en Petrusparochie in (Oud-)Geleen en de St.-Augustinusparochie te Lutterade-Krawinkel. Door de komst van de Staatsmijn Maurits naar Lutterade-Geleen in 1915 werd een derde parochie wenselijk. Het bisdom gaf pastoor J.H. van Eijs van de St.-Augustinusparochie opdracht om deze nieuwe parochie voor te bereiden op de Lutteraderheide, het latere Lindenheuvel.

Er kwam een voorlopige hulpkerk voor de parochie St.-Augustinus. Pater P.H. Ramakers werd de eerste priester op de Lutteraderheide tot 1920. Op 19 september 1921 benoemde Mgr. L.J.A.H. Schrijnen, bisschop van Roermond, Dominicus Emile Francois Schoenmaeckers tot rector. Hij werd belast met het oprichten van een nieuwe parochie op de Lutteraderheide. In 1923 werd in Lindenheuvel de parochie met de naam ‘Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand’ gesticht. In 1928 werd de kerk gebouwd, naar het ontwerp van architect Schoenmaekers.

Processies

Een processie is een plechtige stoet van priesters en gelovigen binnen of buiten het kerkgebouw. Het kruis, de geconsacreerde hostie, meestal in een monstrans, en/of beelden worden megedragen. Het doel is God of een heilige te eren, te danken of in tijden van nood om hulp te vragen. Een processie kan onder andere worden gehouden op Palmzondag, Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Paaszaterdag, tijdens de Kruisdagen en op Sacramentsdag. Op bedevaartplaatsen van Maria of andere heiligen worden boeteprocessies gehouden, vaak georganiseerd door broederschappen. Een bekende processie in Sittard is de processie ter ere van de heilige Rosa [20] (voor meer informatie zie St.-Michielskerk, pagina 16). Daarnaast zijn de processies op de kruisdagen en tijdens Sacramentsdag bekend. Met de kruisdagen worden de drie dagen voorafgaand aan Hemelvaart bedoeld. De bidprocessies hebben als doel Gods zegen te vragen over de veldvruchten. Bij kapellen en kruisbeelden in het veld [21] wordt gestopt en gebeden. Sacramentsdag is de feestdag op de tweede donderdag na Pinksteren. Op deze dag wordt de instelling van de eucharistie herdacht. Op veel plaatsen in Limburg trekken op die dag of op de tweede zondag na Pinksteren sacramentsprocessies door de straten. Dit typisch middeleeuws devotiefest is ontstaan in Luik in 1246. In de 13e eeuw had Juliana van Cornillon, een Luikse mystica, een visioen. Zij ijverde haar hele kloosterleven voor de aanbidding van de hostie buiten de H. Mis. Paus Urbanus IV - voorheen aartsdiaken van Luik en raadsman van Juliana - stelde in 1264 deze dag voor de hele Katholieke kerk verplicht.

20

21

HERDENKING - OORLOG EN VERZET

Er was behoorlijk wat verzet in onze regio in de oorlogsjaren. Namen als kapelaan Engwegen en Kees en Lieske Zwaans in Grevenbicht, Twan Mainz in Geleen, oud-burgemeester Corbeij in Broeksittard en Sittard, aalmoezenier Feiter en natuurlijk de Witte van Ronden en Paulus Gulikers in Sittard zijn voorbeelden van dappere mensen die probeerden het leven van piloten, joden en andere onderduikers te redden.

Een integrale geschiedenis schrijven over deze mensen is onmogelijk: bijna alles gebeurde mondeling om vooral geen spoor achter te laten. Toch zijn er gelukkig wat kleine fragmenten bekend gebleven. De Witte van Ronden werd al genoemd, een van de scharniermensen in het verzet. Misschien mag vooralsnog zijn monumentale graf op de Algemene Begraafplaats, door Charles Vos ontworpen, gelden als ‘pars pro toto’ voor al die andere bekende en onbekende kleine en grote helden, die kozen vóór de medemens en tégen haat en geweld!

22. Oorlogsmonument Markt Sittard - Charles Tangelder, 1957 (Markt, Sittard)

Het grote monument op de Markt in Sittard is een van de bekendste oorlogsmonumenten in Sittard-Geleen. Het is een bronzen beeldengroep van bijna vijf meter hoog van twee mensfiguren, ontworpen door de Sittardse beeldhouwer Charles Tangelder. In het voetstuk van Belgisch hardsteen is een oorkonde ingemetseld waarop de namen staan van ruim 200 slachtoffers van het Nazi-regime. De ingemetselde oorkonde eindigt met de hoop dat het monument helpt te begrijpen dat “de wezenlijke bevrijding ligt in de onthechting van het aardse, om open te staan voor hogere, onvergankelijke waarden”.

Het is na een jarenlange discussie over waar het moest worden geplaatst op 4 mei 1957 onthuld door mevrouw G. Crauwels, dochter van één van de laatste Sittardse oorlogsslachtoffers, in september 1944 gefusilleerd omdat hij de toen illegale krant Trouw bij zich droeg.

23. Mariniersmonument - ontwerp Ir. P. Sigmond, beeld Jos Hermans, 1966 (Charles Beltjenslaan 31, Sittard)

Aan de Leyenbroekerweg in Sittard staat het Mariniersmonument. Het is opgericht ter nagedachtenis aan de ongeveer veertig Limburgse mariniers die tijdens de koloniale oorlog in Indonesië (vroeger politionele acties genoemd) in het voormalige Nederlands-Indië zijn omgekomen. Het monument bestaat feitelijk uit een bronzen stellage van zo’n zeven meter hoog waarin een marinier en marine-attributen zijn verwerkt, zoals stukken amfibietank en gevechtsvliegtuigen. Een indrukwekkend beeld van een sneuvelende marinier staat ernaast. Wat velen niet weten is dat in

het betonnen voetstuk een urn met aarde van het ereveld Kembang Koening te Soerabaja is bijgezet. De oprichting van dit monument is gefinancierd door het Limburgse bedrijfsleven, Limburgse oud-mariniers en de Limburgse bevolking. Op 26 november 1966 werd het onthuld door burgemeester Hub Dassen en gouverneur Charles van Rooy. In 2022 is het monument geadopteerd door basisschool Leyenbroek.

24. Stolpersteine

En de slachtoffers, hoe leven zij voort? Bekend is dat voor joden iemand pas echt is gestorven als de naam niet meer wordt genoemd. In het project Stolpersteine (struikelstenen) van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig krijgen de slachtoffers van het nationaalsocialisme, voornamelijk joden, Sinti en Roma, weer een gezicht, een naam en een verhaal. Het is door heel Europa verspreid.

Op de website stolpersteinesittardgeleen.nl kunt u van iedereen een dossier vinden. De gegevens zijn door de stichting Stolpersteine Sittard-Geleen en het Regioarchief Sittard-Geleen bijeengezocht uit de archieven en bij nabestaanden. Op de site aezel.eu/ontdekken/geografie/stolpersteine zijn de stenen benaderbaar.

Op deze wijze én via lessen op basisscholen en middelbare scholen wordt het verhaal van de met name joodse slachtoffers verteld, omdat de mensen het zélf niet meer kunnen.

25. Hell on Wheels - Gerard Boumans, 2004 (hoek Van Banninglaan/Rennebeek, Geleen)

Hell on Wheels, de 2nd Armored Division, de Tweede Amerikaanse Pantserdivisie van het Amerikaanse leger, kwam op 18 september 1944 Geleen binnen.

Tijdens hun bevrijding van Zuid-Limburg tussen 15 en 20 september 1944 zijn er 65 soldaten om het leven gekomen. Hun namen zijn op de voorkant van het monument aangebracht samen met het logo van de divisie, hun naam, rang, regiment en overlijdensdatum. Op de achterkant staat een kaart van het door hen bevrijde gebied.

Het monument heeft de vorm van de hoofdletter H. Dit heeft meerdere betekenissen. Hell on Wheels natuurlijk, maar ook Herdenking, Hoop, Herinnering en Home.

41 ARMED INF BCT

874	MEY	Percy D.
885	BELM	Joseph
887	SORLUM	Alfred
898	ROBT	Jerry
901	BROWN	Edmond L.
902	CASTLE	Manned R. Jr.
903	DEAL	Farl A.
904	COOK	Wallace L.
907	GEORGE	William C.
908	WAIN	Anthony J.
916	JOHNSON	Howard J.
920	KNAK	Frank W.
921	ROGITA	Beane A.
922	TALY	Joseph M.
927	BURGH	John
930	SMITH	Frank E.
931	SMITH	Harvey J.
932	WILLIAMS	Richard B.
933	WILSON	Joseph G.
934	WILSON	Chris W.
935	MILNER	Charles J.
936	SMITH	Earl L.
937	ROSSER	Arthur O.
938	SCHEIDT	Clare D.
939	STILES	David J.
940	SCOTT	Samuel J.
941	WATZEL	Theodore E.
942	WINDYER	Dorothy E.

48 ARMED MED BN

817	BEHR	Laurie D.
-----	------	-----------

62 ARMED FA BN

890	HOLDMAN	Robert H.
891	FRISAN	Loral M.

66 ARMED BGT

894	BEH	William F.
895	HAMM	Harold G.
896	HARRINGTON	William F.
897	MCMAY	Gilbert E.
898	STAINS	Gilbert E.
899	WINDY	Harry

67 ARMED BGT

895	GAMBLE	Earl G.
896	KAPPA	Warren K.
897	ANDERSON	Sam G.
898	LEWIS	Arthur P.
899	MANHLEN	William T.
900	PERLOW	Jack
901	SCHEIDT	Robert A.
902	WISSE	Francis M.

99 INF BN (SEPARATE)

903	ANDERSON	Arno
904	ANDERSON	Harold B.
905	ANDERSON	Carl E.
906	ANDERSON	George
907	ANDERSON	Harry A.
908	ANDERSON	Robert A.
909	ANDERSON	Donald C.
910	ANDERSON	Paul H.
911	ANDERSON	Theodore A.
912	ANDERSON	Arthur A.

609 MED CLEARING CO

848	ANDERSON	Carlton I.
-----	----------	------------

702 TD BN

893	HOLCOMB	Philip E.
894	SCOTT	John B.
895	MELROY	Wesley L.
896	NELSON	Laurel J.
897	HUGH	Arthur W.

17 ARMED ENGR BN

898	ANDERSON	Carlton I.
-----	----------	------------

26

27

26. Oorlogsmonument Bloemenmarkt – Jean Weerts, 1948 (*Bloemenmarkt, Geleen*)

Al op de eerste oorlogsdag, op 10 mei 1940, sneuvelde soldaat Hub Debie, een jongeman uit Lindenheuvel van pas eenentwintig jaar oud. Hij werd begraven op het kerkhof in Lindenheuvel.

Op Allerheiligen, een half jaar later, legden vier oud-strijders, Thei Geursen, Lei Hermans, Sjeng Ronckaerts en Harrie Storcken een krans op zijn graf.

Op dit emotionele moment ontstond bij hen het plan om een monument op te richten. Het was na de oorlog niet gemakkelijk om dit te realiseren.

Burgemeester Damen wilde ook een oorlogsmonument oprichten, maar liever in het centrum van Geleen. Toen de initiatiefnemers bij hem aanklopten, kregen ze te horen dat er te weinig geld was voor hun monument.

De idealisten bleven echter doorzetten en het monument kwam er uiteindelijk. De jaarlijkse dodenherdenking wordt niet alleen voor Lindenheuvel, maar voor heel Geleen gehouden.

27. Oorlogsmonument kerkhof Lutterade – Wil Paes, 1958 (*Parallelweg 35, Geleen*)

Op maandag 5 oktober 1942 om 22:15 uur werd de Westelijke Mijnstreek en met name Geleen getroffen door een grote ramp. Maar liefst 256 bommenwerpers van het RAF Bomber Command (Royal Air Force) lieten hun dodelijke lading vallen boven Geleen en de buurgemeenten. De gevolgen waren enorm, in Geleen waren er 84* doden en 22 zwaargewonden te betreuren. In totaal werden 59 woningen vernield. Van de 227 zwaar beschadigde woningen moesten er 103 worden gesloopt. Deze ramp ging de geschiedenis in als 'het bombardement van Geleen'. Het was een tragische fout van de geallieerden, die dachten dat ze het Duitse Aken troffen. In Lutterade zijn 24 doden begraven, waaronder een onbekende jongen van ongeveer twaalf jaar.

* Lange tijd was er sprake van 83 slachtoffers, recent werd ontdekt dat er 84 slachtoffers waren.

UITVOERENDE KUNSTEN

28. Donkiesjot (*Kapittelstraat 6, Sittard*)

Na het vertrek van het Tempelplein kolkte het in de jaren '70 en '80 aan de Kapittelstraat met alternatieve muziek en jongerencultuur. Donkiesjot was als jongerencentrum een thuis voor velen die elders niet geaccepteerd werden. Jongeren konden er niet alleen terecht voor feesten, concerten, films en theater, maar ook om te praten over politiek of persoonlijke problemen. Hoewel het centrum sterk geworteld was in de regio, trok het internationaal bekende bands: U2, The Cure, The Sex Pistols, Simple Minds. Zo verkreeg het roemruchte Donkiesjot de bijnaam 'Paradiso van het Zuiden', naar de bekende concertzaal in Amsterdam. Een schuld van 50.000 gulden en teruglopende bezoekersaantallen resulteerden in een faillissement voor Donkiesjot in 1987. Toen de aanvraag van een noodkrediet door de gemeente werd afgewezen, betekende dit definitief het einde van de vermaarde club.

Hoewel Donkiesjot niet terug zal komen, leeft de essentie ervan door in initiatieven zoals The Breakfast Club: door jongeren, voor jongeren.

29. Landhuis Lambrechts de Cortenbach (*Oude Kerkstraat 2, Papenhoven*)

In Papenhoven ligt aan de Oude Kerkstraat een monumentaal landhuis uit 1848, waaraan klinkende namen verbonden waren als Lambrechts de Cortenbach, Vencken en Kappeyne van de Coppello. In het aan dit landhuis grenzende park gaf de in 1900 opgerichte harmonie Sint-Cecilia jaarlijks een concert. De familie Lambrechts de Cortenbach protegeerde het muziekgezelschap immers en stimuleerde ook toneelopvoeringen. Daarnaast gold de familie ook als weldoener voor de nabijgelegen parochiekerk. Toen Papenhoven-Grevenbicht in 1907 een nieuwe kerk kreeg, werd de oude kerk van Papenhoven afgebroken. De kerkhofkapel herinnert nog aan de plek waar ooit de middeleeuwse toren stond. Het nabijgelegen kerkhof staat op de nominatie een monumentenstatus te verkrijgen. De grafmonumenten, die bijna twee eeuwen funerair erfgoed representeren, verwijzen naar personen die in de gemeenschap Papenhoven-Grevenbicht een rol hebben gespeeld in de immateriële cultuur, zoals harmoniemuziek, schutterijen en vrijgezellenfestivals.

30. Het Hubertushuis (*Jan Willenstraat 1, Geleen*)

Voor uitvoeringen van toneel en muziek kon Harmonie Sint-Cecilia vanaf 1894 gebruik maken van het toen nieuwgebouwde atelier Ramakers. Die ruimte bleek al snel te klein te zijn, want uit tal van omliggende plaatsen kwamen de bezoekers op de uitvoeringen af. Daarom werd besloten om zelf een lokaal te bouwen. Voorzitter Peusens en zijn zuster Mechtildis hadden een stuk grond aan de Pieterstraat,

28

29

30

dat groot genoeg was voor een gebouw met een achterplaats. De gebroeders Baggen stelden een terrein en grond beschikbaar voor het bakken van de stenen. De inwoners van Oud-Geleen hebben veelal zelf de handen uit de mouwen gestoken en meegeholpen aan de bouw ervan. Van wie er ging werken, zei men dat hij naar 'de Boew' (bouwplaats) ging. De ruimte werd in 1901 geopend en genoemd naar Hubertus Houbiers, een geliefde pastoor in de parochie, hoewel de Boew ook nog steeds wordt gebruikt.

31. 't Volkshoes (Pastoor Schoenmaeckersstraat 8, Geleen)

In Geleen worden zowel in Oud-Geleen als in Lindenheuvel revues gepresenteerd. Om te voorkomen dat beide in hetzelfde jaar een revue presenteren, wisselen ze elkaar af, dus elk presenteert er één per twee jaar. De revue van Oud-Geleen vindt plaats in het Hubertushuis (zie [30]). De eerste revue was hier in 2006.

In Lindenheuvel vindt de presentatie plaats in het Volkshuis, in de volksmond 't Volkshoes geheten. Het oorspronkelijke Volkshuis stamt uit 1929 en lag aan de Anjelierstraat, maar dit brandde in 1977 af. Het nieuwe Volkshuis aan de Pastoor Schoenmaeckersstraat 8 was echter te groot, waardoor er later op deze plek een nieuw Volkshuis werd gebouwd. Sinds 1987 vindt de revue plaats in het Volkshuis aan de Pastoor Schoenmaeckersstraat.

32. De Mei-den

Het plaatsen van een Mei-den is een vruchtbaarheidsritueel voor akkers, mensen en vee dat al eeuwenlang plaatsvindt. Er is schriftelijk bewijs uit 1927 dat er in Geleen Meifeesten plaatsvonden, hoewel hier niet is geschreven over een Mei-den, en in 1858 verscheen het boek 'Het meilief van Geleen' van Pieter Ecrevisse. Na een aantal jaren zonder activiteiten brachten in 1982 de Stichting Torenfeesten, de Heemkunde-vereniging Geleen en jongeren in het Hubertushuis het planten van de Mei-den terug, en een aantal jaar later ook het Mei-bal. Nu verzorgt Jonkheid St.-Isidorus Awt-Galaen een aantal activiteiten, waaronder het planten van de Mei-den.

33. Toon Hermans (Borstbeeld: Begijnenhofstraat 5, Sittard; Toon Hermans Theater: Monseigneur Claessensstraat 2, Sittard)

Wanneer we het in Sittard-Geleen over toneel en harmonieën hebben, kunnen we natuurlijk niet voorbijgaan aan een van de bekendste zonen van Sittard: Toon Hermans. Deze veelzijdige kunstenaar (cabaret, poëzie, schilderkunst, carnaval) stak zijn afkomst niet onder stoelen of banken.

Een Toon-Hermans-wandeling voert bezoekers van het stadje langs de vele plekken, die nog aan hem herinneren.

Bij Visit Zuid-Limburg is de Toon Hermans Highlights wandeling verkrijgbaar voor € 2,50 [<https://webshop.visitzuidlimburg.nl/toon-hermans-wandeling-sittard.html#gallery-1>].

Bijzonder is een buste van Toon in de Begijnenhofstraat tegenover het monumentale pand waar hij ooit gewoond heeft. Sinds kort prijkt zijn beeltenis met een citaat op de gevel van de stadsschouwburg, die in december 2021 omgedoopt is in Toon Hermans Theater. Het citaat luidt: “Maar ik ben iemand van een kleine stad”.

Wie om het hoekje verder kijkt, leest daar vervolgens: “een kleine stad, een lieve stad”. Het zou lief zijn, wanneer deze kleine stad dit theater als voorbeeld van wederopbouwarchitectuur een monumentale status zou geven.

SPREKEN, ZINGEN EN VERTELLEN

**34. Charles Beltjens (beeld in Jardin d'Isabelle) - Guus Roebroek, 1995
(Kerkepad 1, Sittard)**

Het leven van Charles Beltjens was getekend door een tragische liefdesgeschiedenis in het midden van de 19e eeuw. Hij kon zijn Isabelle de Borman, de dochter van een welgestelde arts en wethouder van Sittard, niet krijgen omdat hij maar een dichter was. Gefrustreerd ging hij naar Parijs, waar hij enige bekendheid kreeg en waar hij bevriend raakte met niemand minder dan Victor Hugo. Weer terug in Sittard werd hij met zijn zwierige Parijse 'flambard' op het hoofd door kinderen Rinaldo Rinaldini genoemd en werd hij ook door anderen niet al te serieus genomen. Tot hij stierf, waarna men voor hem een standbeeld probeerde op te richten. Dat kwam er pas na zo'n 100 jaar! In de Jardin d'Isabelle, een van Sittards Geheime Tuinen, zien we ook het labyrint als teken van hun (en ieders) levensweg.

35

37

36

TRADITIONEEL VAKMANSCHAP EN AMBACHTEN

35. Glasmozaïek - Harry Schoonbrood, 1953

(hoek Mijnweg/Tunnelstraat, Geleen)

In 1952 bestonden de Staatsmijnen vijftig jaar. Het werd een gouden bestaansjubileum. Uit de Geleense burgerij werd spontaan een comité gevormd, dat ging zorgen voor een waardig huldeblijk aan de jubilerende Staatsmijnen.

De Maastrichtse kunstenaar Harry Schoonbrood kreeg de opdracht om een glasmozaïek te scheppen. Het werd in 1953 door de Geleense burgerij als een verlaat jubileumgeschenk aangeboden aan de Staatsmijnen.

Op het mozaïek werd het boerenbestaan uitgebeeld in de vorm van een rustende landbouwer. Tevens werd het 'heden' (anno 1953) uitgebeeld in het glasmozaïek.

36. Barbaramonument - Wim van Hoorn, 1951 (Mijnweg, Geleen)

Het beeld werd in 1951 vervaardigd door Wim van Hoorn in opdracht van het personeel van de staatsmijn Maurits. De H. Barbara (in het Limburgs Sint-Berbke) gold als beschermheilige voor de mijnwerkers. Het Barbarabeeld heeft een hoogte van 2,50 meter en is 75 cm breed. De vrouw van de beeldhouwer heeft model gestaan voor de H. Barbara. Het beeld zal meer dan tienduizend passerende mijnwerkers een schietgebed ontlokt hebben om hen te beschermen bij hun dagelijkse, met gevaren bedreigde, arbeid. In het jaar van de mijnen 2015 is op 4 december, de feestdag van de H. Barbara, aan het voeteneind een plateau met alle namen van de verongelukte medewerkers van de Maurits geplaatst. Het plateau werd door kunstenaar Armand Mathijs gemaakt.

37. Barbarazaelke (Javastraat 1, Geleen)

Al tien jaar vóór de formele ingebruikname van de Staatsmijn Maurits in 1925 moest er vooruitgekeken worden. Huizen waren nodig! Zo ontstond op een deel van de Graetheide het latere Lindenheuvel, een 'mijnwerkerskolonie'.

Meteen na de officiële opening van de mijn werd in 1926 een 'Gezellenhuis' voor ongetrouwde mijnwerkers op de Burgemeester Lemmensstraat gebouwd.

Dit Gezellenhuis werd vanwege ruimtegebrek diverse keren uitgebreid, zoals in 1947, toen er een aantal barakken bijkwamen. Aan de Javastraat 1 (op de hoek van de burgemeester Lemmensstraat) kwam een barak als kantine.

Zowel het gezellenhuis als acht van de negen barakken zijn in de loop der jaren afgebroken. Alleen de kantinebarak bleef staan: dit is nu het Barbarazaelke.

Hiertegenover lag de Barbarakerk die in 1995 is afgebroken. Het Barbarabeeld uit de kerk werd tegen de muur van het Barbarazaelke geplaatst. Oud-mijnwerker Zentveld plaatste later een bordje met de namen van de zeven slachtoffers van het zwaarste ongeluk op de Staatsmijn Maurits.

38. Koempel Sjeng (hoek Geraniumstraat/Pastoor Leesensstraat, Geleen)

De bestuursleden van de Tiliadefeesten, Ernest Thissen en Henk Verberkt, opperden vaker de wens dat Lindenheuvel een herinneringsmonument moest krijgen dat verwees naar het mijnverleden. Deze wens werd ook kenbaar gemaakt bij het gemeentebestuur van Geleen. Uiteindelijk kwam er een kopie van het beeld van Hans Melis, dat hij voor het 50-jarig bestaan van DSM in 1952 maakte. Sinds Barbaradag 2000 (4 december) staat dit beeld van Koempel Sjeng in Lindenheuvel. Het werd onthuld door Sjeng Ronckaerts, naar wie het beeld is vernoemd. Sjeng heeft zich mede ingespannen om dit monument op Lindenheuvel te krijgen.

39. Mijnwerkersmonument (tegenover Mauritspark 9, Geleen)

In 1938 vierde Nederland het veertigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. Ook in Geleen werd dit jubileum gevierd. Voor de ingang van de Staatsmijn Maurits werd door Eugène Quanjel een park ontworpen en aangelegd met grote vijvers en fonteinen. Ook werd door Quanjel een mijnwerkersmonument ontworpen. Dit monument werd gemaakt door beeldhouwer Mathieu van Thoor. Door het bombardement op Geleen tijdens de Tweede Wereldoorlog is het park vernietigd, maar de twee beeldhouwwerken zijn bewaard gebleven. Deze staan nu aan het Mauritspark.

Muurversieringen

Versieringen op vanuit de openbare ruimte zichtbare muren brengen dikwijls immaterieel erfgoed in beeld, zowel traditioneel als actueel. Panden kunnen zich op velerlei manieren onderscheiden van andere, bijvoorbeeld door versieringen. Een gebouw kan onder meer opvallen door stucwerk, maar ook door het gebruik van speciale (geglazuurde) bakstenen en reliëfs, het spel van baksteenverbanden, gevelreclames, graffiti en murals.

Graffiti en murals verschijnen steeds vaker in ons straatbeeld en zijn vaak een verfraaiing van grote kale en saaie muuroppervlakken. We beperken ons hier tot de muurschilderingen die zich óf op monumentale gebouwen bevinden óf op moderne bouwwerken waarbij het thema betrekking heeft op immaterieel erfgoed.

De term graffiti wordt oorspronkelijk gebruikt voor afbeeldingen en teksten die of op straat of op een andere openbare plek zijn aangebracht met verf. Deze kunstuiting is afkomstig uit de Verenigde Staten. In de jaren zestig spotten jongeren daar hun schuilnaam met een spuitbus op muren, ‘taggen’ genoemd. Het woord graffiti komt van het Italiaanse woord ‘graffito’ (meervoud: ‘graffiti’). Het Italiaanse graffito

betekent tekening/opschrift. Dit woord gaat weer terug via het Latijn naar het oud-Griekse werkwoord 'grafein', dat inkrassen, schrijven, graveren betekende. In onze gemeente wonen enkele graffiti-kunstenaars, die wereldwijd naam hebben gemaakt.

Muurversieringen in Sittard

40. Muurschildering bij toegang tot parkeerplaats Steenweg (Steenweg, ter hoogte van kruising met Overhovenerstraat)

Deze muurschildering heeft als titel: 'Zitterd is greutsj op zien Zitterder' en is in 2004 gemaakt door de Sittardse graffitikunstenaar Werner NASH Zwakhalen (geboren in 1961).

Helemaal links is de uit Italië afkomstige heilige Gemma (1878-1903) te zien, die in Sittard een speciale verering genoot en nog steeds geniet. Een aan haar gewijd klooster met kapel ligt aan de Leyenbroekerweg. Naast Gemma is een blik op de Sittardse binnenstad met de monumentale St.-Petrustoren te zien en op de voorgrond een afbeelding van de kleine Nash (zoontje van Werner); vervolgens zien we de Sittardse stadsfiguur Zefke Mols (1874-1955, bezongen in een Sittards liedje van Jo Erens), de uit Sittard afkomstige cabaretier, zanger, kunstenaar en dichter

40

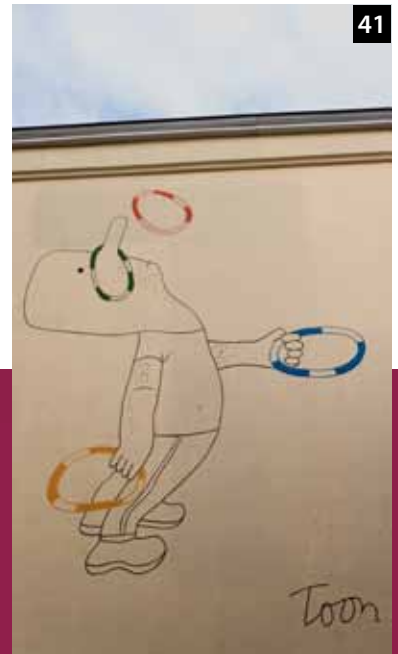
Toon Hermans (1916-2000) en de Sittardse troubadour Jo Erens (1928-1955), naar wie een mannetje met gitaar verwijst. Daarnaast bevindt zich een tafereel met een aantal figuurtjes in een typisch graffitilandschap. In witte letters staat er:

• BAH • BAMBIE • NASH • DOES •. Deze tekst verwijst naar de kleine Nash in het midden van de schildering.

Opvallend is dat de kleine Nash in natuurlijke teint is weergegeven terwijl de anderen, overleden personen, als het ware in de paarse kleur van de hele muurschildering opgaan.

41. Muurschildering Toon Hermanshuis (Paardestraat/hoek wal Fort Sanderbout)

In een monumentaal pand aan de Paardestraat werd 25 jaar geleden, mede op initiatief van Toon Hermans, het naar hem genoemde inloophuis voor kankerpatiënten ondergebracht. In 2021 werd de naar de wal gerichte gevel voorzien van een tekening van de hand van Toon. Het ontwerp van de muurschildering is van architect Frans Wijnen en het is aangebracht door de firma Vahsen.

42. Muurschildering wanden spoorviaduct (Via Timmers)

Toen in 2007 de honderdste geboortedag van de Sittardse kunsthistoricus Professor Timmers werd gevierd, werd de Via Timmers naar hem vernoemd.

De Romeinse cijfers van de straatnamen leveren opgeteld het jaartal 2007 op en de aanduiding Via verwijst naar het tweede vaderland van de professor: Italië.

In 2015 ontstond het idee om de weg van deze kunstkenner te verfraaien met een monumentale muurschildering. Deze is ontworpen en uitgevoerd door Art Design Studio GOMAD GRAFFIX (Marcus GOMAD Debie uit Sittard) in opdracht van de gemeente en in samenwerking met openbare basisschool Aan de Meule. De titel ervan luidt: Historisch Ophoven en Park.

Deze tunnel is aangelegd als ontsluiting van de wijk Ophoven naar de Rijksweg-boulevard. Op de geschilderde keermuren is een Lego-figuurtje afgebeeld dat een ansichtkaart vasthoudt, en er zijn losse opgeprikte ansichtkaarten te zien. Dit zijn ontwerpen van basisschoolleerlingen van Aan de Meule met monumentjes uit de wijk Ophoven, zoals de molen, de Ophovenerhof, de kerk, Jozef met het kindje Jezus en de beek.

Onder de tunnel staan aan de ene kant afbeeldingen van de karakteristieke oudere huisjes/boerderijtjes van Ophoven met jaartal 186(3), de heilige Jozef en het kindje Jezus (naar het voorbeeld van het op de splitsing Ophoven/Steegstraat staande beeld van de Sittardse kunstenaar Charles Tangelder (1919-1999), dat de Ophovense verkennergroep in 1952 aan de parochie schonk), en daarnaast het waterrad van de Ophovenermolen (1716).

Aan de andere kant zien we monumenten: de Stenen Sluis in het stadspark (1752), de kerk in Ophoven (1917) en de Ophovenerhof (1763). De jaartallen verwijzen naar de realisatie van de huidige vorm van deze monumenten.

43. Muurschildering flat 1 Eisenhowerstraat (bij spoortunnel Tunnelstraat)

Hier bevindt zich een muurschildering uit 2021 van James Jetlag, een graffiti-kunstenaar uit Heerlen, in samenwerking met Marcus GOMAD Debie. De titel luidt: Lief (ode aan Toon Hermans). De afbeelding is geïnspireerd op een gedicht van Toon Hermans.

Te zien zijn drie zwarte kraaien die hoog in de lucht vliegen rond een lantaarnpaal waaraan verscheidene vogelhuisjes bevestigd zijn. Bij de vogelhuisjes zitten twee mezen, die naar de voorbijgangers kijken. Op de rand van het bovenste blauw-paarse huisje zit een vogel met verband om zijn pootje. Naar dit huisje loopt een zebra-achtige band, als het ware een punt van rust waar men zich even veilig kan voelen bij het drukke verkeer. Uit het blauwe huisje eronder dwarrelen papertjes naar beneden. De vogelhuisjes zijn misschien een verwijzing naar de vele (flat) woningen die zich

LIEF
 een vogel zat
 op het zebrapad
 in elkaar gedoken
 al vliegend door de grote stad
 had hij een poot gebroken
 de mensen dronken eromheen
 daar op het drukke plein
 't verkeer stond stil, nou zie je maar
 hoe lief de mensen zijn

Toon

hier bevinden. Opvallend is de felrode klaproos, een symbool van troost. Onderaan links is op een dwarrelend stuk papier het gedicht van Toon Hermans te lezen. Onder op de lantaarnpaal zijn twee briefjes bevestigd met de namen van de kunstenaars JETLAG en GOMAD. Helemaal beneden staat het instagram-account: @jamesjetlag.

Bijzonder is de relatie met de echte boom met de vele vogelhuisjes tegen de stam. Deze boom speelt mooi in op de compositie van de schildering en wordt zo een wezenlijk onderdeel ervan.

In 2023 is op de andere zijgevel van de flat een kunstwerk aangebracht door NASH (Werner Zwakhalen), Mr. June (David Louf) en Does (Joos van Barneveld), allen afkomstig uit onze gemeente.

44. Dempseyflat (Dempseystraat 50-238)

De Dempseyflat heeft sinds 2021-2022 twee zijgevels met elk honderd zonnepanelen die gecamoufleerd worden door grote afbeeldingen. Het betreft hier een nieuwe kunstvorm in Nederland. De afbeeldingen zijn geprint op een speciaal soort stickerfolie. De werken zijn afkomstig van graffitikunstenaar Marcus GOMAD Debie. De titels luiden: Peace en Freedom. Op de ene gevel speelt de duif een rol en op de andere de vlinder. De duif, vliegend boven klappende handen, staat symbool voor de vrede en herinnert tevens eraan dat Limburg al 75 jaar bevrijd is; op de andere zijgevel staat een hand die de vlinder liefdevol aanraakt; de vlinder die zijn vleugels uitslaat staat symbool voor vrijheid. Vrede en vrijheid zijn van levensbelang en moeten voortdurend met zorg gekoesterd worden. Typisch voor het vrije werk van GOMAD zijn onder meer: handen, dieren en natuur.

Het groen op de achtergrond verwijst naar de natuur. Hier worden het duurzaamheidsaspect én de verbinding van mens en natuur in één kunstwerk met elkaar verweven.

45. Schilderingen in de Sittardse binnenstad

In de Begijnenhofstraat is een afbeelding van begijnen, die herinnert aan het voormalige begijnhof dat hier gelegen moet hebben. De afbeelding is vervaardigd door kunstenaar Annemarie van Rooijen.

Tegenover de toreningang van de St.-Petruskerk staat op een van de tuinpoortjes de heilige Rosa van Lima afgebeeld. Het is een werk van NASH. Rosa, herkenbaar aan de rozen, is stadspatrones van Sittard. Zie hiervoor de bijdragen over de Sittardse binnenstadskerken op pagina 16 en 17 (afbeeldingen [15] [16] [17]).

Op de Begijnenhofwal zijn twee toegangsdeuren met een schildering van stadsfiguur Zefke Mols en de St.-Petrustoren. Ook deze afbeeldingen zijn gemaakt door NASH (circa 2016).

Muurversieringen in Geleen

46. Graaf Huyn College (Jos Klijnenlaan 683)

Deze schildering is gemaakt door de kunstenaars Collin van der Sluijs en Jorn Gruijters. In 2020 wilden het Graaf Huyn College en de Heemkundevereniging Geleen vieren dat het 400 jaar geleden was dat graaf Huyn op 5 mei 1620 geboren was. Graaf Arnold V Wolfgang Huyn (1620-1668) was heer van Geleen en later graaf van Geleen. Hij is de naamgever van het huidige College aan de Jos Klijnenlaan en ook herkenbaar aan de kleuren van zijn wapenschild: rood-wit.

De afbeelding heeft niet alleen betrekking op de historie van Geleen én de naamgever van de school, graaf Huyn, maar wil ook op de toekomst van de school en zijn leerlingen wijzen. De ekster staat bekend als een intelligente, nieuwsgierige vogel. Dit is een goede eigenschap voor leerlingen. Het WiFi-symbool staat voor verbinden. De bloemen staan voor de kinderen die tot bloei komen. Rechtsonder laat een grafisch motief alle kleuren van de regenboog zien, een verwijzing naar gelijke kansen. Op de rug van de vogel is (heel klein) het laadsymbool van internet afgebeeld: men moet even geduld opbrengen voordat het hele plaatje duidelijk wordt. Intussen wordt de leerling hier gevormd voor het verdere leven.

47. Van Goyenflat (hoek Rembrandtlaan - Jos Klijnenlaan)

Hier is eveneens in 2020 een muurschildering aangebracht door de graffiti-kunstenaars GOMAD (Marcus Debie) en SMUG (een Australische in Schotland wonende kunstenaar). De titel luidt: Sayuri. Afgebeeld is het meisje Sayuri, dat in deze wijk woont. Ze draagt een miniatuur van de uit 1699 stammende monumentale St.-Janskluis, die een stukje verderop bij de kruising naar Spaubeek gelegen is. De kluis is hier echter een vogelhuisje, waarin de vogels een veilig onderkomen hebben en tevens hun jongen geboren kunnen worden: de plek waar het nieuwe leven begint. Deze schildering is onderdeel van nieuwe ontwikkelingen om de wijk Geleen-Zuid en Kluis toekomstbestendig te maken.

In deze muurschildering vloeien historie én heden samen in één afbeelding. Ze is destijds door de volgers van Streetartcities uitgeroepen tot tweede beste mural van de wereld in oktober 2020.

48. Oud-Geleen: een nieuwe schildering in een beschermd dorpsgezicht (Pieterstraat 24)

In de Pieterstraat (no. 24), rechts tegen een vooruitspringende gevel, is sprake van een kunstwerk dat refereert aan de activiteiten van Casa Pardo - Studio España. Dit is een centrum voor onder andere Spaans Taal- en Cultuuronderwijs en

Flamencodanscursussen o.l.v. Patricia Pardo. De schildering is gemaakt door Werner NASH Zwakhalen in 2006, naar aanleiding van het gemeentelijke 'rondje cultuur'. Afgebeeld is een elegante Flamencodanseres met castagnetten. Links op de achtergrond bevinden zich muzikanten. Onder de danseres staat de tekst: La vida en 'Antiguo-Geleen' en el año 1606, dat wil zeggen het leven in Oud-Geleen in het jaar 1606. De datum verwijst naar de aanwezigheid van Spanjaarden in Geleen in de Tachtigjarige oorlog.

Ambachtelijke gevelornamenten: pleisterwerk op buitenmuren

Door desinteresse is veel buitenstucwerk verdwenen. Ook zijn er gevels afgekap, omdat men - vooral na 1975 - de achter het pleisterwerk liggende veldbrandsteen ging waarderen. Om de bepleisterde gevel in een begrijpelijk kader te plaatsen, schetsen wij nu de wederopleving van het stucwerk rond 1900. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd de (bak)stenen gevel steeds meer bepleisterd volgens de regels van het neoclassicisme: bloei van stucwerk. Deze toepassing van pleisterwerk is geen ommekeer, maar een voortzetting van een gebruik dat stamt uit de middeleeuwen. Wanneer we de oudere woonkernen bekijken, zien we dat rond 1900 het merendeel van de buitengevels geheel of gedeeltelijk is bepleisterd. Buitenstucwerk is dan 'in' en geeft het gebouw een eigentijdse aanblik. Een aanbouw of een wijziging van een raampartij is gemakkelijk met cementmortel te camoufleren. De zachte baksteen krijgt zo een vochtwerende bescherm laag. Boerenzonen leerden in die tijd het vak van stukadoor onder meer in Antwerpen, het Ruhrgebied en het Luikse industriebekken, keerden huiswaarts en pasten die kennis en vaardigheden toe in hun geboortedorp. Dit verklaart de diversiteit van de ornamenten. Na 1945 nam in Nederland de belangstelling voor buitenpleisterwerk af en verdween geleidelijk het vakmanschap van de meesterstukadoor. Mooie voorbeelden van dit vakmanschap in de kernen van Sittard-Geleen zijn: Buchten: Oude Baan 12; Geleen: Marcellienstraat [49], Jodenstraat, Pieterstraat; Grevenbicht: Aan de Greune Paol 44 [50], Raadhuisstraat 18 [51]; Obbicht: Bornerweg 6, Maasstraat 26 [52]; Sittard: Brandstraat 3, Limbrichterstraat 20 en 62, Paardestraat [53], Putstraat.

Gevelreclames

In vroeger tijden werden vaker reclames op gevels geschilderd of werd de naam van de zaak op de gevel aangebracht. Het zijn nog tastbare herinneringen aan reeds lang verdwenen winkels, maar meer dan de moeite waard om bewaard te blijven voor het nageslacht. Ze kunnen ook een verfraaiing van de gevel zijn. Helaas verdwijnen ze steeds meer uit het straatbeeld, omdat de huidige eigenaren ze wegsprengen of oververven, omdat ze niet meteen voor hun eigen zaak/bedrijf een meerwaarde hebben.

Gevelreclame in Geleen

54. Hoek Markt/Graaf Huynlaan

Dit fraaie hoekpand valt op door de hoek-entree met balkon en topgevel, daarnaast door het spel van de bakstenen, zoals verticale gemetselde lisenen, die van boven

naar beneden lopen, en het horizontale bandwerk. Boven de ramen op de verdieping bevindt zich siermetselwerk, terwijl op de hoek en op de begane grond boven de ramen en balkondeuren versierde lateien te zien zijn. Het pand uit 1922 is ontworpen door de Roermonds/Geleense architect Hubert Bertrams (1874-1929). Op de marktzijde zijn nog altijd de geschilderde letters ‘Vleeschhouwerij’ te zien, die herinneren aan de vroegere functie van het pand. Van 1922 tot 2001 werd de slagerij geëxploiteerd door Arnold Goffin (1922-1935), zijn echtgenote Emilia (1935-1940), Domien Martens (1944-1971) en Jan Martens-Bothmer (1971-2001). In de oorlogsjaren werd de slagerij gevorderd door de NSB.

Gevelreclames in Sittard

In Sittard zijn er nog enkele reclames bewaard gebleven, zij het dat ze langzamerhand steeds vager worden. Op de Paardestraat is tegen de zijgevel van het pand bij de fietsenstalling, tegenover de rozentuin van het Toon Hermanshuis, nog de gevelreclame van het Meubelmagazijn van A. Lehaen [55] te zien, die toentertijd in de Putstraat gevestigd was.

In de Limbrichterstraat staat heel hoog op de linker zijgevel van schoenenzaak Van Haren [56] de naam. Jaren geleden was hier ook nog het typische zoolmannetje afgebeeld, maar helaas heeft dat moeten wijken voor een nieuwer logo. Op de parkeerplaats bij de Gats en de Kapittelstraat staat tegen een pretentieuze zijgevel nog de reclame Wilco Deluxe, Eksklusieve Damesmode Limbrichterstraat 17. Tot voor kort was deze damesmodezaak hier nog gevestigd. Een mooi relict van een omkaderd gevelveld voor reclames bevindt zich aan de zijgevel van het monumentale pand aan de Limbrichterstraat bij de opgang naar de Begijnenhofwal [57].

Gevelreclames in Papenhoven-Grevenbicht

In Papenhoven-Grevenbicht zijn nog enkele gevelreclames bewaard gebleven, zoals op de rechterzijgevel van het voormalige café Potbelly op de Julianalaan nr. 5: de oude naam van de voorganger Café Central [58]. Dit café stond bekend om zijn hanekraaiwedstrijden. Vandaar ook het monumentje van de haan aan de overzijde van de weg. Op de hoek van de Schoolstraat en Aan de Greune Paol bevindt zich een geschilderde gevelreclame: ‘J. Corvers, café vergunning’ [59]; rechtsboven staat het telefoonnummer en linksboven ‘taxi’. (Jo)zef Cörvers nam het café over van zijn ongetrouwde oom. Hij had in de volksmond de bijnaam ‘De Witte’ vanwege zijn lichte haardos. Zodoende werd het café aangeduid als: ‘Bie de Witte’. Naast de

exploitatie van het café reed hij ook nog taxi. Het kwam vroeger vaak voor dat men naast een café ook nog een andere bron van inkomsten had. Zo zag je ook vaker dat weduwen in een voorkamer café hielden als bron van inkomsten.

Veel gevelreclames zijn reeds verdwenen en de enkele teksten die nog ternauwernood zichtbaar zijn, lijden een kommervol bestaan en dreigen door de weersinvloeden in de vergetelheid te verdwijnen. Een van deze gevelreclames sierde sinds 1932 de zijgevel van de boerderij van Wetzels op de Paardestraat 40 in Sittard als blikvanger voor klanten uit het Duitse achterland als zij Sittard binnenkwamen: het enige polychrome gevelschilderij dat Sittard tot 2023 bezat. Het verhaal gaat dat de firma Durlinger toestemming kreeg deze schildering aan te brengen met gesloten beurs, als zij als tegenprestatie de gevels op de binnenplaats van de boerderij van een witte opknapbeurt zou voorzien. Helaas is deze muurschildering om onbekende redenen overgeschilderd en verdwenen en is Sittard weer een stukje erfgoed kwijt.

60. Stuc-interieur: Kasteel Wolfrath in Holtum

In 2015 verwierf de VDL Groep Kasteel Wolfrath, waarna gedurende drie jaar een restauratie volgde. Er waren illustere voorgangers. Tot in de Franse Tijd woonde hier de familie Van Bentinck. Op de plek van een feodale hoeve begon dit geslacht begin 17de eeuw met de bouw van dit kasteel, dat gezien het jaartal op de schouw in 1628 voltooid werd door Philip Hendrik van Bentinck. In de kapel liet hij van 1627 tot 1634 stucwerk met de afbeeldingen van de westerse kerkvaders Ambrosius, Hiëronymus, Augustinus en Gregorius aanbrengen: deze voorstellingen horen tot de oudste voorbeelden van figuratief stucwerk in Nederland. Na de Franse Tijd woonden de families Kerens de Wolfrath en Ruijs de Beerenbrouck op dit kasteel. Ze bekleedden vooraanstaande functies zoals gouverneur van Limburg en zelfs drievoudig minister-president.

KENNIS EN GEBRUIKEN ROND NATUUR EN UNIVERSUM

De papiermolen aan de Kingbeek in Obbicht

Voor het dagelijks leven in de Maasdorpen Obbicht, Papenhoven en Grevenbicht heeft de Kingbeek eeuwenlang een rol van betekenis gespeeld. Al in de Romeinse tijd werd de waarde van dit stroompje ingezien, hetgeen moge blijken uit de vele Romeinse vondsten uit deze plaatsen. De beek voedt het grachtensysteem van het kasteel van Obbicht, maar zorgde sinds de middeleeuwen ook voor het aandrijven van diverse molens, zoals de monumentale watermolen van Grevenbicht.

Eén van de molens, in Obbicht aan het Greuske gelegen, werd gebruikt voor papierfabricage. De eigenaar was Franciscus Ecrevisse. Diens zoon Pieter, geboren op 3 juni 1804, verloor op driejarige leeftijd in de molen drie vingers van zijn rechterhand. Daardoor was hij niet meer geschikt voor handwerk, maar moest hij op een andere manier de kost gaan verdienen. Hij zou na diverse studies in 1833 in Sittard leraar worden. In 1839 werd hij raadslid in dit stadje, maar werd al meteen geconfronteerd met het feit dat Limburg niet bij België mocht blijven. Dit accepteerde hij niet en hij verhuisde naar Eeklo (B), vanwaar hij als schrijver zijn gedachten nog vaak naar Limburg liet uitgaan. Dit blijkt uit romans als *De Bokkenrijders*, *Koning Zwintebolt*, *het Meilief van Geleen*, en *de Vadermoorder* (Stein).

De oven van de papiermolen vormde op 17 oktober 1825 de brandhaard voor een dorpsbrand, waardoor vele huizen en de kerk van Obbicht in de as werden gelegd. Tegenwoordig is de herinnering aan deze dorpshistorie vastgelegd in de kleur van de dakpannen van het pand Ecrevissestraat 51 [61].

COLOFON

De uitgave *Levend Erfgoed* verscheen ter gelegenheid van de Nationale Open Monumentendag op 9 en 10 september 2023 in de Monumentenreeks van de Stichting Monografieën uit het Land van Sittard. ISBN 9789072115324.

De uitgave is mogelijk door financiële steun van de gemeente Sittard-Geleen. De opdrachtgever is de Werkgroep Open Monumentendag Sittard-Geleen van de Federatie Historie Sittard-Geleen-Born.

Leden van de werkgroep in 2022-2023: Peer Boselie, Frank van Goethem (voorzitter), Kitty Jansen-Rompen, Guus Janssen (secretaris), Jolanda Janssen-Daniëls, Hub Kitzen, Sven Kools, Rannilt Pol, Nina Vogels.

Teksten: Peer Boselie, Luck Brouns, Jos Engelen, Wiel Gielkens, Ad Hoogenboom, Kitty Jansen-Rompen, Guus Janssen, Jolanda Janssen-Daniëls, Thea Kalkhoven, Hub Kitzen, Rob Pernot, Rannilt Pol, Koos Snijders, Harry Strijkers, Luc Wolters en Ton Wolters.

Afbeeldingen: beeldbank van het Regioarchief Sittard-Geleen, Ivo Goessens, Frank van Goethem, Hub Hamers, Heemkundevereniging Geleen, Guus Queisen, Daniel Steegemans, Pierre Vossen en de tekstschrijvers.

Tekening omslag en op pagina 5 is van architect Jos Wielders.

Eindredactie en drukwerkbegeleiding:

Guus Janssen, Jolanda Janssen-Daniëls en Nina Vogels

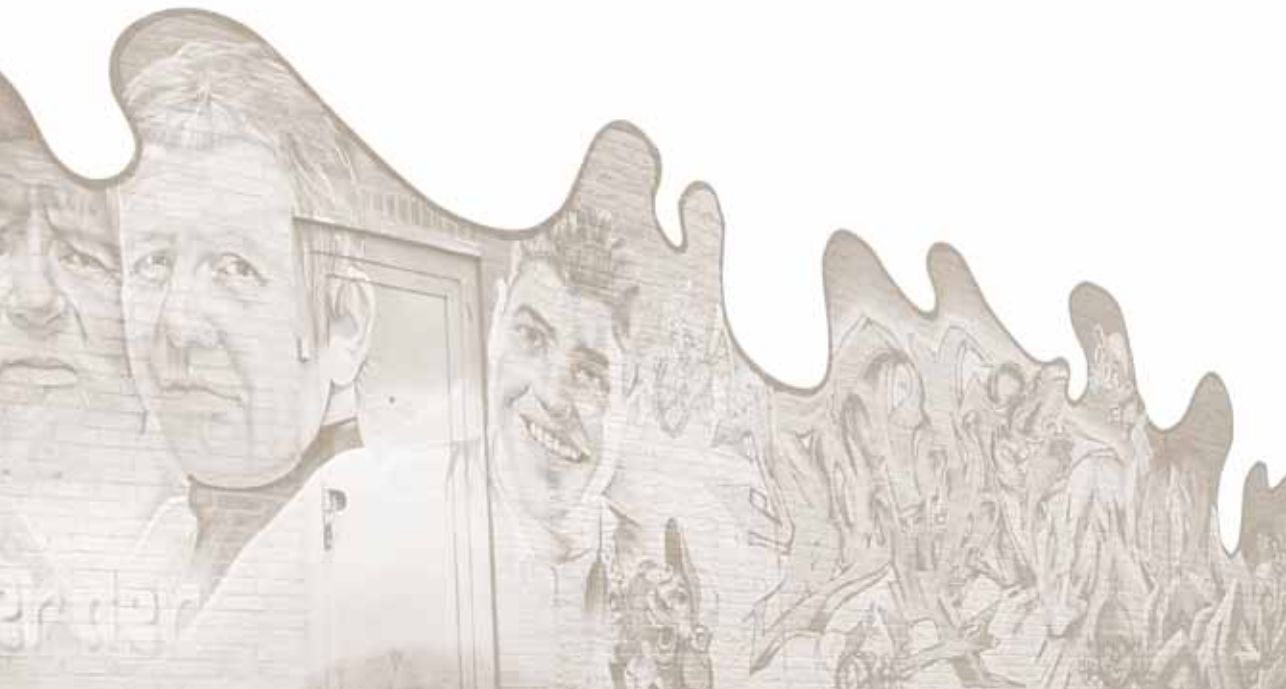
Vormgeving: Hub Hamers

Druk: Drukkerij Pasklaar, Sittard

EERDERE UITGAVEN WERKGROEP OPEN MONUMENTENDAG SITTARD-GELEEN

- 2001 Monumenten van het Wonen
- 2002 Monumenten van Handel
- 2003 Landelijke bouwkunst in Sittard-Geleen
- 2004 Verdediging door de eeuwen heen
- 2005 Aspecten van religieus leven
- 2006 Monumenten van Feest
- 2007 Monumenten van de twintigste eeuw
- 2008 Sporen
- 2009 Op de kaart (setje oude ansichtkaarten en bijbehorend boekje)
- 2010 De smaak van de negentiende eeuw (jaarkalender)
- 2011 Herbestemmingen
- 2012 Groen van Toen
- 2013 Macht & Pracht
- 2014 “Op reis” in Sittard-Geleen
- 2015 Kunst & Ambacht
- 2016 Iconen & Symbolen
- 2017 Boeren, burgers en buitenlui
- 2018 In Europa
- 2019 Plekken van plezier
- 2020 Leermo(nu)menten
- 2021 Welkom in historische kernen
- 2022 Duurzaam Erfgoed

ONTWERP R.K. KERK. OVERHOVEN.
SCHAAL 1:100. BESTEK 123 BLAD 2.

 Visit **Zuid-Limburg**

**OPEN
MONUMENTENDAG**

**VRIENDEN
LOTERIJ**

Gemeente
Sittard-Geleen
BORN

• OOSTGEVEL